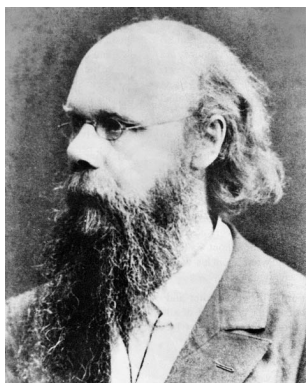

Л. О. Гаєвська

Кониський Олександр Якович

КОНИСЬКИЙ Олександр Якович (псевд.: Верниволя, Горовенко, Семен Жук, О. Кошовий, Одовець Кость, Олександр Переходовець, Яковенко О., Перебендя, Галайда, Дрозд, Полтавець, О. Старий, Маруся К., Сирота та ін.; 06(18). 08. 1836, х. Переходівка, нині село Ніжин. р-ну Черніг. обл. – 29. 11(12. 12). 1900, Київ) – письменник, літературний критик, громадсько-культурний діяч, педагог, публіцист. Отримав домашню освіту. Член полтав. і київ. «Громад», один з організаторів неділ. та вечір. шкіл, громад. б-ки, Т-в із розповсюдження писемності. Заарешт. 1863 за підозрою у приналежності до антиуряд. політ. організації, висланий до м. Вологда, згодом – до м. Тотьма (обидва – Росія). 1866 повернувся в Україну. Мешкав у Єлисаветграді (нині Кіровоград), Бобринці (нині Кіровоград. обл.), Катеринославі (нині Дніпропетровськ), від 1872 – у Києві, де мав адвокат. практику. Один з ініціаторів та організаторів співробітництва між сх.-укр. та зх.-укр. культ.-осв. організаціями. Співзасн. ж. «Зоря». Брав участь у створенні Літ. товариства ім. Т. Шевченка у Львові (1873), ініціював 1893 його перетворення у НТШ.

Літ. діяльність розпочав 1858. Писав вірші, оповідання, виступав із літ.-крит. статтями і театр. рецензіями, популяр. нарисами з історії України і заг.-європ. демократ. руху, на екон.-етногр. теми. Друкувався у рос. та укр. період. виданнях, зокрема у ж. «Вістник Європы», «Основа», г. «Світ», «Мета», «Зоря», «Діло». Видав альманах «Луна» (К., 1881), в який увійшли раніше неопубл. твори Т. Шевченка, М. Старицького, І. Нечуя-Левицького, Я. Щоголіва, його власні. У худож. творчості сповідував принципи просвітництва й натуралізму, вважав літературу формою пропаганди. В поезіях К., більшість яких увійшла до зб. «Порвані струни» (Ж., 1886), звучать мотиви співчуття до знедолених («Каліка», «Ратай», «Утоплена»), почуття обурення соц. несправедливістю («Мої кучері опали», «Я не

боюсь тюрми і ката», «Каторжний»), заклики до роботи на громад. ниві («Удосвіта», «Сиротина», «Старий», «Раз на віки», «Пророк»). Інтимна і пейзажна лірика К. («В ясну ніч у садок...», «Очі», «Тобі сусідоньки сказали», «Одна одинока березка стоїть», «До дівчини», «Зима») позначена намаганням відійти від фольклору, передати суперечливість душев. стану героя. Проза К. складається з кількох десятків оповідань, ідеол. повістей та романів. Тематично охоплює життя різних станів укр. суспільства від кріпосництва («Панська воля», 1862) до періоду формування капіталіст. укладу, народж. нац. буржуазії («Навивпередки», 1903).

Одна з осн. тем – доля маленької людини у світі, перейнятому егоїзмом та жадобою наживи. Окремим представникам цього типу властиві життєва впертість («Протестант», 1876; «Непримирена», 1892), подвижництво («Сестра-жалібниця», 1892), але найчастіше вони – жертви соц. жорстокості та бюрократ. свавілля («Наймичка», 1876; «Антін Калина», 1881; «Знівечене життя», 1886; «Доля одного письменника», 1887; «Хоча була б постаті дожала», 1898; «За плахту», 1900). Критиці нових соц. відносин, розкриттю селян. індивідуалізму, забобонності і темноти присвяч. оповідання «Пожежа» (1881), «Народна педагогія» (1886), «У “тісної баби”» (1889), «Баба Явдоха» (1897), «Спокуслива нива» (1900; 1-а ред. – «Казарський ланок», 1889). У сатир. оповіданнях «Суддя Гарбуз» (1875) та «І ми люди» (1882) розвінчується псевдонародолюбство частини ліберал. інтелігенції. Створені з пропагандист. метою образи героїв ідеол. творів відображають не стільки долю реал. представників укр. культур. кіл 19 ст., скільки ілюструють своїми вчинками побутуючі в цих колах уявлення про уморальнення народу та поліпшення його добробуту шляхом освіти, позичкових кас, спілок («Перед світом», 1866; «Семен Жук і його родичі», 1875; «Стельмахи», 1887; роман «Боротьба», 1890; повість «Вісім день з життя Люлі», 1894; роман-хроніка «Грішники», Л., 1895), про рев. настрої як суто емоц. реакцію на утиски самодержавства (хроніка «Юрій Горовенко», Л., 1885). Автор кн. «Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя» (Л., 1898, т. 1; 1901, т. 2; К., 1991) – однієї з найповніших біографій поета, яку схвально оцінили *І. Франко*, [А. Кримський](#).

Створив популярні книжки і підручники для неділ. і вечір. шкіл: «Українські прописи» (Л., 1862), «Арихметика, або Щотниця» (С.-Петербург, 1863), «Грамматика, або Перша читанка задля початку вчення» (К., 1883). Підготував низку статей, присвяч. укр. письменникам 19 ст. (І. Срезневському, М. Костомарову, М. Максимовичу, О. Чубинському, О. Федьковичу та ін.). Найвідоміші з них – «Коли ж виясниться? (За проводом повісти І. Левіцького “Хмари”» («Правда», 1875, № 19), «Відчити з історії русько-українського письменства XIX віку» («Світ», 1881, № 8–9). Написав 1885 слова пісні «Боже великий, єдиний» («Молитва за Україну», музика М. Лисенка). Переклав із російської мови «Записки, або Журнал Тараса Грушівського-Шевченка» («Правда», 1893, т. 18–19; 1894, т. 20–23; Л., 1895) та повісті «Варнак» («Зоря», 1893, № 5), «Художник» (1894), «Наймичка» (1895), «Безщасний» (1897; усі – Львів) Т. Шевченка, частину поеми «Войнаровський» К. Рилєєва (1867), з польс. – новели Е.

Ожешко («Великий», 1895; «Ані на ступінь», 1898); вірші А. Мюссе та ін. Уклав «Російсько-український словник» (К., 1918). Від кін. 1920-х до 80-х рр. у колиш. СРСР твори К. були заборонені.

Основні твори

Твори. Т. 1–4. О.; Ялта, 1899–1903; Оповідання про Тараса Шевченка. С.-Петербург, 1901; Вибрані твори. Кн. 1, 2. К., 1927; 1986; Оповідання (Дід Євмен. Млин. Завертка). Х., 1930; Оповідання. Повість. Поетичні твори. К., 1990.

Рекомендована література

1. Франко І. Про жите і діяльність Олександра Кониського. Л., 1901;
2. Доманицкий В. Библиографический указатель сочинений А. Я. Конисского, написанных по-малорусски // КС. 1901. Кн. 1;
3. Авдикевич О. Огляд літературної діяльності Олександра Кониського. Перемишль, 1908;
4. Волинський П. Олександр Кониський та його повість // Кониський О. Юрій Горовенко. Хроніка з смутного часу. К., 1928;
5. Смілянська В. О. Кониський – біограф Т. Шевченка // РЛ. 1970. № 12;
6. Сиваченко М. Олександр Кониський і його проза // Кониський О. Вибрані твори. К., 1986;
7. Мисюра О. Олександр Якович Кониський (1836–1900). Чг., 2008;
8. Листи Олександра Кониського до Іллі Шрага. Чг., 2011.

Бібліографічний опис:

Кониський Олександр Якович / Л. О. Гаєвська // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-4843>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).